

55. Mommsen W. Stein – Ranke – Bismarck. Ein Beitrag zur politischen und sozialen Bewegung des 19. Jahrhunderts / W. Mommsen. – München: Bruckmann, 1954. – 304 s.
56. Möser J. Osnabrückische Geschichte / J. Möser // Möser J. Sämtliche Werke. –Th. 6. – Berlin: Verlag der Nicolai'schen Buchhandlung, 1843. – XXVI, 343 S.
57. Ranke L.v. Einleitung zur "Historisch-politische Zeitschrift" / L. v. Ranke // Rankes Sämtliche Werke. 54 Bd-e. – Bd. 49-50. Zur Geschichte Deutschlands und Frankreich im neunzehnten Jahrhundert. – Leipzig: Verlag von Duncker und Humblot, 1887. – XIX, 623 s.
58. Ranke L.v. Über die Trennung und die Einheit von Deutschland / L. v. Ranke // Ebenda.
59. Ranke L.v. An Edwin Freiherr von Manteuffel, 12 Juli 1852 / L. v. Ranke // Ranke L. Neue Briefe. Gesammelt u. bearbeitet von Bernhard Hoeft, hrsg. v. Hans Herzfeld. – Hamburg: Hoffmann und Campe, 1949. – S.344-346.
60. Ranke L.v. An Edwin Freiherr von Manteuffel, 22 Mai 1866 / L. v. Ranke // Ebenda. – S.462-463.
61. Ranke L.v. An Edwin Freiherr von Manteuffel, 26 Mai 1867 / L. v. Ranke // Ebenda. – S.496-498.
62. Savigny F.K. Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft / F.K. Savigny. – Heidelberg: Mohr und Zimmer, 1814. – 162 s.
63. Spittler L.T. Geschichte des Fürstentums Hannover seit den Zeiten der Reformation bis zu Ende des 17. Jahrhunderts. 2 Th. / L.T. Spittler. – Th. I. – Göttingen: Vandenhoeck, 1786. – 16, 470, 71 S.
64. Stälin Ch.F. Württembergische Geschichte. In 4 Bd-e. / Ch.F. Stälin. Neudr. der Ausg. Stuttgart, 1841-1873. – Aalen: Scientia-Verlag, 1975. – VII, 632; IV, 805; XX, 801; XV, 853 s.
65. Streisand J. Deutsche Geschichte und Deutsches Geschichtsdenken zwischen dem Siebenjährigen Krieg und dem Zusammenbruch des Reiches / J. Streisand // Das Jahrhundert Goethes. Kunst, Wissenschaft, Technik und Geschichte zwischen 1750 und 1850. – Berlin-Weimar: VEB Landesdruckerei Thüringen, 1967. – S.35-49.
66. Thibaut A.F. Über die Notwendigkeit eines allgemeinen bürgerlichen Rechts für Deutschland. III Aufl. / A.F. Thibaut – Heidelberg: Mohr und Zimm, 1840. – 124 s.
67. Thompson J. W. History of historical Writing. 2 Vol. / J. W. Thompson. – Vol.2. The Eighteenth and Nineteenth Centuries. – New-York: The Macmillan Co°, 1942. – 676 p.
68. Weber A. Abschied von der bisherigen Geschichte. Überwindung des Nihilimus? / A. Weber. – Hamburg, Claassen und Goverts, 1946. – 276 s.

РЕЗЮМЕ

РЕГИОНАЛИЗМ КАК ЭПИСТЕМА НЕМЕЦКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ КОНЦА XVIII – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ст.

Ганус С. А. (Ужгород)

В статье раскрывается значение регионализма как эпистемологического подхода немецкой историографии конца XVIII – первой половины XIX вв. В указанный период мы наблюдаем эволюцию исторического мышления от партикуляризма к осознанию потребности национально-государственного единства. Контroversa регионального, общенационального и всемирно-исторического определяла характер научно-исторических течений и школ, а также научное творчество их представителей в рассматриваемый период от времен позднего Просвещения и до середины XIX в.

Ключевые слова: немецкая историография, регионализм, локальная история, национально-государственная идея

SUMMARY

REGIONALISM AS EPISTEME GERMAN HISTORIOGRAPHIE OF THE END OF XVIII – THE FIRST HALF OF XIX c.

S. Ganus (Uzhhorod)

The article reveals the importance of regionalism as the epistemological approach of German historiography of the end eighteenth – first half of the nineteenth century. In this period we have witnessed the evolution of historical thought from particularism to realize the needs of national and state unity. Controversy regional, national and world history determined the nature of scientific and historical trends and schools, as well as the scientific work of their representatives in the period from the time of the late Enlightenment to the middle of the nineteenth century.

Key words: German historiography, regionalism, local history, the national state idea

УДК 930-2 (477.87+477.83/88): 82-6

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ КУЛЬТУРНИХ

КОНТАКТІВ ЗАКАРПАТТЯ І ГАЛИЧИНИ (1848-1918)

Світлик Н. М. (Ужгород)

Проблема культурних і наукових контактів Закарпаття і Галичини вельми багатогранна і цікава для дослідження. В історичній літературі вона порушувалася вже неодноразово, але й досі не втратила своєї актуальності. Перші ластівки таких досліджень з'являються ще на зламі XIX-XX століть. Так, до прикладу, в 1898 році Володимир Гнатюк, відомий дослідник Закарпаття і один з найактивніших творців і учасників культурної співпраці по обидва боки Карпат, написав досить ґрунтовну статтю «Причинки до історії зносин галицьких і угорських русинів». В ній дав глибоку оцінку зародження і розвитку культурних контактів між русинами Австрійської імперії [3, с. 162-178].

На початку XX століття проблему культурної співпраці починають досліджувати Кирило Студинський, Іван Созанський. Так, у 1908 році у Львові виходить невеличка публікація І.Созанського «Олександр Духнович», в якій автор чи не вперше зачіпає питання зв'язків Духновича з галицькою інтелігенцією [24, 24 с.].

В цей же час з'являються і перші дослідження епістолярної спадщини галицьких і закарпатських вчених. Вже згадуваний В.Гнатюк публікує на сторінках «Літературно-наукового вісника» листи, адресовані йому. В 1905 році Кирило Студинський видає обширну збірку обсягом майже 600 сторінок під назвою «Кореспонденція Я.Головацького в літах 1850-62», а в 1909 – другу частину цієї монографії «Кореспонденція Я.Головацького в літах 1835-49». В цій синтезі К.Студинський зібрав всю епістолярну спадщину Я.Головацького, в тому числі й адресовані йому листи із Закарпаття. Серед основних адресатів знаходимо прізвища відомих закарпатських вчених О.Духновича, І.Раковського, В.Добрянського, М.Маркоша та інших [27, 592 с.].

Починаючи з 20-х років XX століття, перші дослідження культурних взаємин по обидва боки Карпат з'являються і на Закарпатті. В 1923 році на сторінках наукового збірника «Просвіта» виходить невеличка стаття мукачівського священика Гліба Кінаха «Матеріали до історії зносин Подкарпатської Русі з Галичиною в XIX віці», де було опубліковано листи галицького вченого Б.Дідицького до відомого закарпатського етнографа А.Крालицького [10, с.115-121]. Через рік на сторінках цього ж видання свою ґрунтовну статтю «Олександр Духнович і Галичина» видає згадуваний Кирило Студинський. В цій публікації автор детально аналізує зв'язки О.Духновича з галицькою інтелігенцією та його роль в налагодженні культурних контактів [26, с. 28-103].

В 1927 році виходять публікації «Подкарпатські русини на культурній місії у русинов галицьких при кн. XVIII на поч. XX ст.», та «Письма О.Духновича кь Я.Головацькому» М.Демка [6, 64 с.].

Проблема культурних взаємин між Закарпаттям і Галичиною вивчалась і в радянські часи. Найбільш плідно цією проблематикою займалися Олена Рудловчак, Микола Мушинка, Михайло Кравець, Петро Лісовий та інші. Починаючи з 90-х років XX століття і до нашого часу проблема контактів по обидва боки Карпат не втрачає своєї актуальності. Особлива увага приділяється епістолярній спадщині галицьких і закарпатських вчених. Тут варто згадати доробки таких дослідників як О.Мазурок, котрий на сторінках закарпатських видань опублікував і дослідив величезну спадщину Ю.Жатковича, адресовану В.Гнатюку, М.Мушинка, котрий вивчав листування В.Гнатюка з І.Панькевичем, та інших.

Незважаючи на досить вагомий історіографічний доробок проблеми культурних взаємин Закарпаття і Галичини, вона залишається актуальною і в наш час. Головна причина цього – це складність і багатогранність цієї проблематики, що унеможлиблює її вичерпність. До того ж вимоги часу висувають потребу нового переосмислення вже відомих джерел і залучення нових. Особливо це стосується вивчення епістолярної спадщини. Деякі листи, які зберігаються в фондах архівів та рукописних відділах бібліотек, ще й досі не є дослідженими і потребують опрацювання. В даній публікації ми звернемо на них особливу увагу. Автор статті спробує дати короткий аналіз епістолярних джерел середини XIX – початку XX століття як джерела вивчення культурних взаємин Закарпаття і Галичини.

При вивченні культурних контактів будь-яких регіонів на перший план завжди виступають особисті контакти між окремими діячами конкретно взятої епохи. Тому в даному випадку лист, як джерело приватного характеру, є для дослідника дуже корисним і необхідним. Листи завжди несли в собі ґрунтовну інформацію про особисте: симпатію чи антипатію до кореспондента, характер відносин між ними, а отже і глибину чи поверхневність культурних взаємин між суспільствами, представниками яких є автори листів. Саме тому особисте листування між закарпатськими і галицькими вченими є дуже важливим для дослідження проблем взаємодії по обидва боки Карпат.

За період 1848-1918 років спільна епістолярна спадщина галицьких і закарпатських

діячів є доволі значною. Чимала її частина в тій чи іншій мірі сьогодні вже вивчена, проте багато листів ще потребують свого дослідження. В цій публікації ми розглянемо кореспонденцію Я.Головацького, Б.Дідицького, В.Гнатюка, А.Кралицького, О.Духновича, І.Раковського, Ю.Ставровського, Г.Стрипського. Спробуємо проаналізувати листи між товариствами, редакціями газет і журналів та інших офіційних установ Закарпаття і Галичини.

Слід одразу звернути увагу на те, що вся ця кореспонденція доволі різна за своїм змістом і характером. Серед листів є і великі, з масою інформації, і коротенькі повідомлення. Основні теми, притаманні для більшої частини тогочасної епістолярії, це: книгообмін і пов'язані з ним проблеми; суперечки навколо літературної мови русинів; аналіз основних аспектів культурного життя населення Закарпаття; обговорення необхідності співпраці та можливостей обміну культурним і науковим досвідом тощо.

Варто зауважити про складнощі, пов'язані з вивченням епістолярної спадщини. Мова йде про погану збереженість оригіналів листів. Зокрема дуже багато кореспонденції є втраченою для дослідників, інша частина зберігається у вкрай несприятливих умовах, що унеможлиблює її опрацювання. Особливо це стосується листів, адресованих на Закарпаття, де вони не могли зберігатися через протидію угорської влади.

Одним із перших листувань у досліджуваній період є переписка між О.Духновичем і Я.Головацьким, яка наразі складає близько 30 листів. Олександр Духнович (1803-1865) – вчений, культурно-освітній і громадсько-політичний діяч, канонік Пряшівської єпархії, активний учасник культурної співпраці по обидва боки Карпат. Яків Головацький (1814-1888) – галицький суспільно-політичний діяч, вчений, професор Львівського університету. Позналились вони в 1853 році, коли О.Духнович їздив в Галичину на лікування. Спілкування між ними з невеликими перервами тривало майже 8 років. Оригінали листів зберігаються в відділі рукописів бібліотеки ім.В.Стефаника у Львові, в фонді Головацького. Зокрема, там зберігається 28 листів О.Духновича до Я.Головацького, 2 листи Я.Головацького до О.Духновича, а також рахунки за надіслані книги, телеграми тощо. Загальний обсяг матеріалів – 68 аркушів. Більшу частину цих листів вперше опублікував К.Студинський у згадуваній збірці “Кореспонденція Я.Головацького в літах 1850-1862”.

Основні теми, які зачіпалися в листуванні між Я.Головацьким і О.Духновичем, стосувалися книгообміну та розповсюдження львівської періодики на території Закарпаття,

видавництва книжок тощо. Зі змісту листів констатуємо достатньо налагоджений на той час книгообмін, бачимо прагнення обох адресатів до співпраці в цій сфері. Так, в одному з перших листів від 7 травня 1853 року О.Духнович висловлює подяку за надіслані йому книги та інформує Я.Головацького про видавництво книг на Закарпатті.

О.Духнович пише: “...то уже давно было моимъ намерениемъ чтобы для воспитанія сердца такія издавалися книжечки, и сегоради такая и у насъ первая издалася, кого ныне zde приключаяю” [9, арк. 3]. У цитаті мова йде про видану О.Духновичем книжечку “Хлебъ души или набожныя молитвы и песни для восточныя церкви православныхъ христіанъ”. До цього листа також прикріплена картка, зміст якої свідчить про налагоджений книгообмін через Карпати. На цій картці О.Духнович писав: “...засылаю такожде 6. Букварей по цене 10 крайцерей. Любезну Другу Якову Головацкому Профессору въ Львовъ. Духнович” [9, арк. 4].

Окрему групу становлять кореспонденції, в яких О.Духнович аналізує культурне життя русинів Закарпаття. У своїх листах він наголошує на вкрай низькому освітньому і культурному рівні життя на Закарпатті, вказує на відсутність власних освітніх установ, періодичних видань. До прикладу, у листі від 25 травня 1853 року О.Духнович так оцінює культурний розвиток всіх без винятку закарпатських русинів: “Брате! У насъ читательство вельми слабое, книги куповати не обыкли еще наши, даже и сами священницы, наибольше даромъ, раздаваю, чтобы привыкали помалу... всі русины жебраки, имь не помагають ничто, кроме школы, а людей неть на тое способных, и хотия бы про скудость не можуть содержатися” [9, арк. 8].

Поряд з аналізом освіти і культури русинів у своїх листах О.Духнович не раз згадує і проблему мадяризації закарпатського населення. Саме мадяризаційні заходи угорської влади, на думку О.Духновича і більшості тогочасної інтелігенції, були основною перепорою на шляху прогресивного розвитку освіти і науки краю. У згадуваному вище листі О.Духнович про проблему мадяризації пише так: “Нашъ намесникъ Коць для русиновъ по руски выдаваеъ разположения, тоже и сам по руски подписуеъся, можно тое подкрепить нашихъ, но неть надія, бо дуже смадыршилися, все русское имь простое видится, и читати не хотия бо незнають, а учитися не будетъ. Священники дома съ женами, и детьми по мадырски мондикають, бо то ихъ просвещение есть...” [9, арк. 9-10].

В одному зі своїх наступних листів, написаному 20 травня 1860 року, О.Духнович описує мадяризацію в краї ще красномовніше: “У насъ мадыризмъ ростеъ и распространяеъся

голосно, все убираються по мадярськи, и черкають острогами, слова не слышать иного кроме мадярського; а наши Русины не лишень помагають, но и предводительствуют имь, и самь мадярського языка на Гимназии здешной Учитель есть руський священник!» [27, с. 496]. В цьому ж листі знаходимо згадку О.Духновича про те, що не всі русини повністю змадярилися. Зокрема автор листа констатує: «Но еще суть и благоуверные Русины, но техь хотя не много однакожь таких что за ребро дадутся повисити за русчизну. – Читають книги, говорят публично, и не стыдяться выступать гденибудь по руски» [27, с. 496].

Окрему групу становить кореспонденція, в якій порушуються проблеми мови. З їх змісту чітко проступає москвофільська орієнтація О.Духновича. Суперечки навколо літературної мови були головним каменем спотикання в зносинах галицької і закарпатської інтелігенції. Москвофільство як система поглядів і переконань мало своїх прихильників і в Галичині, до прикладу, згадуваного вже Я.Головацького. Проте значно більшого поширення воно набуло на Закарпатті, де у середині XIX століття майже вся інтелігенція орієнтувалася на Москву, виступала за російську мову в літературі. У своїх листах О.Духнович не раз писав про необхідність введення в літературу русизмів і не сприймав української мови, вважаючи її галицьким діалектом з домішками полонізмів. Так, у листі від 22 вересня 1853 року, захищаючи москвофільство, О.Духнович писав: «... мы токмо сим способом одно быть можемь тело и душа; бо не понимаєте на колико наши страхаються вашей простонародной литературы!» [27, с. 90].

Листи, в яких йшлося про мовні суперечки, показують О.Духновича у неприглядному світлі. Спочатку він радить писати на церковнослов'янській мові і переконує, що русинам треба зближатися. Згодом вже зауважує, що закарпатські русини не розуміють тієї мови, якою пишуть галичани. А ще через деякий час відверто пропагує москвофільство. Відомий галицький діяч початку XX століття, вже згадуваний нами К.Студинський так писав про москвофільські погляди О.Духновича: «Ми не в силі назвати інакше сего його виступу против народної мови як – нікчемністю, безпримірною і неможливою в яким небудь іншим народі» [26, с. 103].

Через Я.Головацького О.Духнович підтримував стосунки з іншим відомим галицьким діячем середини XIX століття – Б.Дідицьким, редактором видань «Слово» і «Галичанин». У своїх листах до Я.Головацького О.Духнович не раз згадував про свою співпрацю з Б.Дідицьким, із яким познайомився в 1853 році. Співпрацювали вони переважно в сфері поширення на Закарпаття галицької періодичної літератури, продажу книг тощо. Інтенсивного листування між

ними не було. Ми зустрічаємо лише один лист О.Духновича до Б.Дідицького, але з його змісту видно, що контакти між цими діячами були доволі усталеними. Лист написаний 3 червня 1859 року. В ньому О.Духнович інформує Б.Дідицького про розпродаж книг останнього на Закарпатті і порушує проблему низького культурного рівня населення краю. Зокрема О.Духнович пише: «Продажь книжицы твоей лихо идеть; книгу не нужно никому... Брать, мой, мы упадаемь и Богь весть, двинемся ли когда нибудь. Я мало питаю надежды по тому, что у наших нить охоты кь наукамь и не можна ободрити духа просвети, лень учиться, то есть тяжество» [7, арк. 72-73].

В контексті розгляду проблеми поширення москвофільства на Закарпатті і його впливу на зносини з Галичиною вельми цікавим джерелом для нас є листування між І.Раковським та Я.Головацьким, яке з перервами тривало майже 20 років (1854-1874). У відділі рукописів бібліотеки ім. В.Стефаніка зберігається 25 листів І.Раковського, закарпатського культурно-освітнього діяча, до Я.Головацького. Загальний обсяг листів – 49 аркушів.

Вся ця кореспонденція ділиться на 2 великі групи: ті листи, в яких йдеться про видавництво «Церковної Газети» і «Церковного Вісника», і ті, що присвячені мовній проблематиці. З їх змісту видно, що І.Раковський стояв на відвертих москвофільських позиціях. Він писав Я.Головацькому: «Моя цель не иная, какь ввести у насъ въ употребленіе руській языкъ и упрочить оное въ народе нашемъ» [27, с. 131]. А в листі від 1 лютого 1857 року І.Раковський відверто пише про співпрацю з Росією у сфері народного просвітництва: «Перепечатьеваемии русские учебники могли бы сей чась быть употреблени въ наших народнихъ училищахъ, и такимъ образомъ действительно битобы водворено у насъ образование. Люди наши, при помощи нинішнихъ средствъ, сообщеній, отпралялись би въ Россію и тамъ практически получили бы усовершенствование въ рукоделіяхъ, заводахъ, машинахъ, и во всехъ наукахъ. Поверьте мне, что пока мы не возьмемъ за это единственное средство нашего народного образования, разумею Русскую литературу, то ми не сделаемъ не въ чемъ никакого успеха, будемъ попрани, презрены, и не обратитъ никто на насъ никакого вниманія» [27, с. 330].

В листі від 12 червня 1857 року І.Раковський знову акцентує увагу на необхідності впровадження російської мови в культуру і науку всіх русинів Австрійської імперії. Зокрема він пише: «Если мы будемъ думать, что не можно у насъ ввести въ употребленіе русского языка, то онъ и не будетъ введенъ во время наше, но какъ мы иначе станемъ разсуждать то онъ можетъ быть утверждень у насъ въ настояще

время” [21, арк. 21]. І.Раковський вважав, що, – “намь никогда не должно делать различія между русскимъ церковнымъ и народнымъ языкомъ, а всегда говорить, что то одно и то же въ литературномъ отношеніи” [21, арк. 22].

Вище розглянута кореспонденція чітко окреслює, наскільки сильно ідеї москвофільства вкорінялися в суспільно-політичне життя Закарпаття середини ХІХ століття. Разом із мадьяризаційними заходами угорської влади це призвело до значного занепаду культурного життя на Закарпатті. Під впливом не народних змагань О.Духновича, І.Раковського, В.Добрянського та журналу Гушалевича та Дідицького „Зоря Галицка” з галицької сторони, духовне життя в краї майже цілком завмерло. І це відбулося не без впливу чи з мовчазної згоди цілої когорти галицьких діячів, які або поділяли москвофільські настрої закарпатської інтелігенції того часу, або не робили нічого для їх зменшення і звернення до народного життя.

Для аналізу культурних контактів між галицькою і закарпатською інтелігенцією цінним джерелом є листування між А.Кралицьким і Я.Головацьким. Анатолій Федорович Кралицький (1835-1894) – закарпатський письменник, історик, етнограф, ігумен мукачівського монастиря. З Я.Головацьким вони познайомились у липні 1864 року, коли А.Кралицький їздив до Львова на установчі збори Товариства Галицько-руської Матиці, які відбувалися 7-9 липня 1864 року, хоча листуватися вони почали дещо раніше. Наразі розшукано і опрацьовано велику частину епістолярної спадщини А.Кралицького. Він листувався з І.Срезневським, М.Раєвським, Н.Поповим, М.Страховим, Я.Головацьким, Б.Дідицьким та іншими.

У державному архіві Закарпатської області (далі ДАЗО) зберігається 6 листів Я.Головацького до А.Кралицького, які на сьогодні є опублікованими. У фондах рукописів бібліотеки ім. В.Стефаніка зберігається також оригінали 3 листів А. Кралицького до Я.Головацького.

Тематика цих листів в основному присвячена питанням книгообміну, а також збиранню етнографічних матеріалів А. Кралицьким для галицьких періодичних видань і товариств, з якими він постійно співпрацював. Свідченням цьому є, наприклад, лист від Товариства Галицько-руської Матиці, адресований А.Кралицькому 10 липня 1865 року. В ньому зазначалося: „Выдел Общества Галицко-русской Матицы решил на заседании своем 23-25 юнія текущего года, чтобы Вашему преподобию поблагодарити за присланные Вами статьи и которые напечатаны в Науковом Сборнику. Исполняем тую приятную должность и объявляем сим от имени общества усерднейшее благодареніе за поднятые вами литературные труды, просим и

на будущее засилати нас такими прекрасными плодами” [20, арк. 3].

А.Кралицький активно займався збиранням етнографічних матеріалів на Закарпатті, на основі яких публікував численні статті в галицьких виданнях. Навколо проблеми етнографічної діяльності А.Кралицького і ґрунтувалося його листування з Я.Головацьким. Останній дуже цінував співпрацю з закарпатським етнографом і залучав його до діяльності в усіх сферах. Так, у листі до А. Кралицького від 13 лютого 1866 року Я.Головацький просить зібрати „угроруські” пісні для його збірника „Песен Галицко- и угорских русских”, а також надіслати йому фотокартки народних костюмів з угорської Русі та знімки відомих русинів Закарпаття для імператорської бібліотеки в Санкт-Петербурзі: „Между тем прошу благоизволите прислать немедленно свою фотографическую картинку и знаменитейших русинов в Уграх. Меня просил библиотечарь императорской библиотеки в С.Петербурге об присланіи фотографических изображеній галицких и угорских русинов, известных в литературе и народном движеніи” [20, арк. 7]. У листі-відповіді від 23 лютого 1866 р. А.Кралицький повідомляє, що зібрав дані, необхідні Я.Головацькому. Зокрема А.Кралицький пише: „Соответно данному приреченію, я постарался приобрести для Вашего „Сборника народных песней” 5 сшитковъ наших уgro-русскихъ песней... Песни те собрали и для тебя списал г-нь Олександр Митракъ” [11, арк. 2].

Я.Головацький дуже високо цінував діяльність А.Кралицького. Так, у листі від 10 вересня 1866 р. Головацький пише: „Статьи Ваши дают нашему журналу постоянную ценность, сверх того, чрез Ваши статьи изображается соучастіе Угорской Руси в нашей литературной деятельности” [20, арк. 10].

У листі від 25 червня 1866 року Я.Головацький пропонує А.Кралицькому взяти участь в роботі етнографічної комісії і фотовиставки, що організовувались при Московському університеті. Для цього він радить А.Кралицькому увійти в контакти з протоієреєм М.Раєвським при посольстві у Відні (з останнім Кралицький справді вів листування). З приводу організації згаданої етнографічної фотовиставки і участі в ній матеріалів А.Кралицького, необхідно згадати лист-запрошення В.Дашкова – організатора фотовиставки та голови підготовчого комітету, до А.Кралицького, який зберігається у ДАЗО [12, арк. 1]. В ньому організатори просять надіслати фотороботи А.Кралицького для фотовиставки.

В листі від 10 вересня 1866 року Я.Головацький знову повертається до питання організації фотовиставки у Москві і просить Кралицького зробити фотографії для неї у вели-

кому форматі, – “... пусть ими заступлена будет Угорская Русь!” [20, арк. 10]. Тут же Головацький підкреслює, що оскільки А.Крालицький добре володіє мистецтвом фотографування, то міг би зібрати хороші матеріали по етнографії Угорської Русі. Головацький підкреслює значення тієї роботи, яку проводить Крालицький на Закарпатті, і роль тих матеріалів, які він надсилає до Львова.

В наступному листі Я.Головацького до А.Кралацького, писаному 16 грудня 1866 року, вчений інформує, які статті А.Кралацького будуть розміщені в поточних числах “Наукового збірника” галицько-руської Матиці. Також Я.Головацький повідомляє про те, що в Москві створюється постійний етнографічний музей, де “...имеют быть представлены все славянские народности”, і закликає А.Кралацького взяти участь в збиранні матеріалів для музею [20, арк. 12].

Досить активно А.Кралацький листувався також з іншим галицьким діячем Б.Дідицьким. В ДАЗО зберігаються оригінали 6 листів Б.Дідицького до А.Кралацького. Вони вже публікувалися, вперше в 1923 р. в статті Гліба Кінаха [10, с. 115-121]. Тематика листів визначалася навколо питань співпраці А.Кралацького з галицькими виданнями „Слово” і „Галичанин”, редактором яких був Б.Дідицький. Останній вважав, що діяльність Кралацького заслуговує особливої уваги і цінував співпрацю з ним. В листі від 3 липня 1860 року Б.Дідицький так пише про діяльність Кралацького: „...ценного письма вижу, что владеете перомь, якь редко кто изъ подь-карпатской братии. Вашъ слогъ легко читается и галицькой публикой... Вы одинъ изъ техъ благонамеренныхъ мужей-русиновъ, до которыхъ по делу къ Руси относящемуся, можно смело и безъ многоголоволанія говорити” [19, арк. 1-2].

Б.Дідицький постійно закликав А.Кралацького надсилати матеріали до галицьких видань. В листі від 1 серпня 1865 року він пише, що угорські русини досить мало статей надсилають до галицьких видань. Б.Дідицький звертається до А.Кралацького: “... прошу о якій дописи для нашей газеты, въ которой Русь Угорская редко отзывается” [10, с. 120]. Останній лист Б.Дідицького до А.Кралацького датується 1 січня 1867 року. В ньому він пише, що отримав з Закарпаття 200 екземплярів “Месяцеслова”.

Як видно з вище розглянутої епістолярної спадщини А.Кралацького, його контакти з галицькою інтелігенцією були досить тісними. Діяльність А.Кралацького та його співпраця з львівськими товариствами і виданнями, в свою чергу, робила контакти між Закарпаттям і Галичиною міцнішими.

Процес співпраці по обидва боки Кар-

пат ще більше посилюється наприкінці XIX ст. У Львові у цей час починає діяти Наукове Товариство ім. Т.Г. Шевченка, члени якого активно залучаються до дослідження Закарпаття. Серед них варто згадати В.Гнатюка, І.Франка, С.Томашівського та інших. В процесі налагодження дослідницьких студій пошвидко і листування між галицькими і закарпатськими вченими.

Найпомітнішу роль у зміцненні культурних контактів Закарпаття і Галичини кінця XIX століття відіграв Володимир Гнатюк. В.М. Гнатюк (1871-1926) – відомий етнограф і фольклорист. Він був і залишається одним із найавторитетніших знавців і дослідників Закарпаття за всю історію. Протягом понад чверті століття він успішно проводив комплексне дослідження Закарпаття в таких ділянках, як етнографія, фольклор, література і т.д. Саме в той час, коли на Закарпатті під тиском угорської асиміляції доживали віку останні закарпатські будителі середини XIX століття, у сусідній Галичині з’явився вчений, що своїм життєвим і творчим подвигом зробив для Закарпаття більше, ніж університети, академії і наукові товариства тодішньої Австро-Угорщини разом узяті. Тривалий час роль В.Гнатюка у культурно-національному відродженні Закарпаття залишалася неоціненою. Причин для цього було більш ніж достатньо. І крилися вони в першу чергу в загальній недооцінці особи і спадщини видатного вченого, а також в тому суспільному неприйнятті цілого періоду культурної історії на західноукраїнських землях, що був зв’язаний з НТШ і „Просвітою”.

Аналіз епістолярної спадщини В.Гнатюка дає змогу по-новому оцінити його роль у дослідженні краю та зміцненні культурних зв’язків по обидва боки Карпат. В.Гнатюк протягом 1895-1896 рр. тричі побував на Закарпатті і, збираючи етнографічні матеріали, заводив численні знайомства з місцевими культурно-освітніми діячами. З деякими з них В.Гнатюк вів жваве листування, а саме: з Ю.Жатковичем, Г.Стрипським, Ю.Ставровським, І.Панькевичем і т.д. В даній публікації розглянемо листування між В.Гнатюком і Ю.Ставровським та Г.Стрипським.

Юлій Ставровський (Попрадов) – настоятель приходу в с. Чертеж. Познайомився з В.Гнатюком під час подорожі останнього на Закарпаття влітку 1896 року. Листування між ними розпочалось у січні 1897 р. і тривало трохи більше 2 років. Ю.Ставровський допомагав Гнатюку у збиранні етнографічних матеріалів. У відділі рукописів бібліотеки ім. Стефаніка зберігається 8 листів Ю.Ставровського до В.Гнатюка. Вони зібрані в папку під заголовком, написаним рукою В.Гнатюка, – „Одинъ изъ деятелей Угорской Руси: Юлій Ставровскій (как я

занявся Угорської Русью. Моя переписка съ Ю.Ставровским. Его характеристика). Окрім листів, у цій папці міститься рукопис замітки В. Гнатюка, присвяченої Ю.Ставровському, яку він хотів опублікувати в „Известиях отделения русского языка и словесности Академии наук”. З приводу цього В.Гнатюк 16 грудня 1913 р. писав до О.Шахматова: „...Хочу прислати Вам невеличку статейку до „Известий” про угорського русина Юлія Ставровського, що помер 1899 р. Се не синтетична праця, лише матеріал, з огляду одначе, що література про Угорську Русь і тамошніх діячів дуже бідна, думаю, що й сей матеріал буде цікавим...” [5, с. 16].

У згадуваній замітці В.Гнатюк описує, як збирався в етнографічну подорож на Закарпаття. Готуючись до поїздки вчений хотів зібрати необхідну інформацію про наш край, однак її виявилось дуже мало. З приводу цього В.Гнатюк пізніше написав: „...какое однако было мое удивление, когда я убьядился, что съ Угорской Русью никто не поддерживает никаких отношений и потому никто не может мне ничем помочь. Этот факт сильно меня поразил, тем больше, что я зналь, что до 1867 г. т. е. до введения австро-угорского дуализма, было иначе и отношения между Галицкими и угорскими украинцами были постоянны” [2, арк. 4].

У цій же замітці В.Гнатюк описує свої враження про закарпатську інтелігенцію. Він пише: „...зато пришлось констатировать, что вся тамошняя интеллигенция, къ которой можно причислить священниковъ, учителей, дяковъ... совершенно денационализирована, – въ противоположность къ народу; что эта интеллигенция не имеет никакого національного сознания, что говоритъ въ семи исключительно на мадярскомъ языке” [2, арк. 4].

Однак у той же час В.Гнатюк зауважує, що познайомився з деякими діячами, які могли б сприяти культурному розвитку закарпатських українців, – „Правда я нашель и несколько исключений, людей действительно умныхъ и интеллигентныхъ, так же отчужденныхъ отъ насъ, благодаря специальнымъ угорскимъ отношениямъ и мадярскому воспитанию. Къ сожалению ихъ было такъ мало, что при ихъ помощи нельзя было сделать ничего больше серьезного” [2, арк. 5].

До представників вищезгадані інтелігенції В.Гнатюк відносив і Ю.Ставровського, хоча й справедливо вважав його продовжувачем ідей А.Добрянського, який „...расплодил сильное москвофильство, которое стало причиною полного національного упадка Угорской Руси” [2, арк. 6].

Теми листування Ю.Ставровського і В.Гнатюка в основному стосувалися процесу збору етнографічних матеріалів, переважно з території сучасної Пряшівщини. Зачіпалися в

листах також проблеми мови та шляхів розвитку культури краю, питання, пов’язані з пересиланням наукової літератури тощо. Зі змісту листів видно, що Ю.Ставровський дотримувався москвофільських настроїв. Так, у своєму першому листі до В.Гнатюка від 5 січня 1897 року він писав: „Мы бедные Угро-русские радуемся, что наши галицкия братья по крови и вере занимаются нами и поддерживаютъ въ насъ еще русской духъ. Но на ту деятельность, которую развиваетъ Ваша, такъ названная украинофильская партия, мы Угро-русские смотримъ не совсемъ симпатично” [2, арк. 9].

Ю.Ставровський у своїх листах до В.Гнатюка часто аналізував стан культурного життя на Закарпатті. До прикладу, в листі, писаному 8 січня 1899 р., він негативно оцінює діяльність Общества св. Василя Великого, зокрема, пише: „...Литератури у нас неть почти никакой, и воскресшее недавно Общество св. Василия едва ли будетъ в состояннии поднять литературу и развити языкъ, потому, что завидователи делами общества, кажется готови палити свечу и чорту” [2, арк. 23].

До даного листа є примітка з приводу вищесказаного, писана рукою В.Гнатюка: „Сказаное о обществе св. Висилия очень скоро исполнилось, ибо это общество закрылось. Но если бы оно и продолжало существовать, то не было бы изъ него пользы для украинского народа в Угрии въ виду антинародного и мертвецкого направлення этого общества” [2, арк. 24].

Цінну джерельну інформацію несе в собі епістолярна спадщина між В.Гнатюком і Г.Стрипським. Гіядор Стрипський (1875-1946) – закарпатський вчений, літературознавець, мовознавець і фольклорист. З В.Гнатюком його зв’язувала довголітня дружба. Познайомились вони в 1897 році за посередництва Ю.Жатковича. Ця зустріч стала вирішальною для визначення національної орієнтації Г.Стрипського. В 1897 році Г.Стрипський вступає на філософський факультет Львівського університету, де слухав лекції М.Грушевського, О.Колеси [17, с. 46]. Під час свого навчання він знайомиться з О.Роздольським, І.Верхратським, С.Томашівським. Особливо його захопила діяльність „Просвіти”. Г.Стрипський засновує читальню у с. Скотарське, куди 29 листопада 1897 р. Львівська „Просвіта” вислала велику добірку львівських видань українських книжок. У супровідному листі йшлося: „Дай, Господи, Вам ще много літ прожити та дальше трудитися на полі просвітньо-економічному. Заохочуйте всіх, де тільки чуєте гомін руської пісні та вступити до руського товариства, яким є товариство „Просвіта” [17, с. 46].

Під впливом діяльності Г.Стрипського та інших на Закарпаття почали їздити групи студентів, учителів і навіть співочі хори. Оці-

нюючи українофільську діяльність Г.Стрипського, В.Гнатюк вже в 1897 р. назвав його „світлим духом на Угорській Русі” [4, с. 5].

Листування В.Гнатюка зі Г.Стрипським уже відоме, хоча не всі листи є опублікованими. В рукописному відділі бібліотеки ім. В.Стефаніка зберігаються оригінали 23 листів Г.Стрипського до В.Гнатюка на 37 аркушах. На кінець 90-х років лише 5 із них були надруковані в книзі „Володимир Гнатюк. Документи і матеріали”.

Головна тематика листів стосувалася проблем обміну літературою, збирання рукописних матеріалів, організації концертів на Закарпатті тощо. Зміст листів свідчить, що В.Гнатюк та Г.Стрипський були в дружніх стосунках. Листи написані в легкій, невимушеній формі, без офіціозу. Кожен починається з дружнього звернення „любий друже”, „любий Володю”.

У листах Г.Стрипського чітко простежується його українофільська позиція. Він різко засуджує мадярофільство і москвофільство закарпатської інтелігенції. Так, у листі від 15 січня 1906 року, аналізуючи ужгородську газету „Наука”, негативно оцінює москвофільську орієнтацію її редактора: „Сею нагодою заглянув я мало й до Унгвару, говорив з редактором „Науки” та маю які з нього вражіння. На підставі сих можу тобі казати, що шкода за тоті даровані книжки, які ви йому посилаєте, коли б бодай прочитав одну з них, та коли б прийнялася в його душі бодай одна думка, вичитана з українських книжок. То було б гаразд, але я видів навіть сам Волошин міні казав, що він їх навіть не розріже, бо не хоче мучитися язиком українців. Усі книги „вікраїнські” лежать у нього не розяті без хісна. Натомість „Галичанина” має; випишує з його цілі уступи до „Науки”. Читає також „Православную Буковину”, видів у нього Свенцицького „Возрожденіє Карпатской Руси і т.д.” [25, арк. 9].

Стосовно мадярофільства закарпатської інтелігенції Г.Стрипський пише в листі від 24 січня 1914 р.: „На мою думку даремно тобі побиватися за нашими учителями. Від часу Аппатієвого закону шкільного кожний учитель повинен складати крім урядової ще й окрему присягу, що не буде зношуватись із заграничними людьми; працюватиме тільки для широкої мадяризації. Які Румуни, які Словаки звісно не додержують отакої примушеної дурниці. Тільки одні русини дотримують її строго, на те вони і русини!” [25, арк. 26].

Г.Стрипський завжди виступав посередником в діяльності галицької інтелігенції щодо організації культурно-освітніх заходів на Закарпатті. Свідченням цьому є великий лист Г.Стрипського до В.Гнатюка від 30 липня 1898 року. Він повністю присвячений питанням, пов’язаним з організацією хороших концертів на

Закарпатті за сприяння В.Гнатюка та інших галицьких діячів. В листі Г.Стрипський перераховує необхідні документи для організації концерту, й інформує, до кого необхідно звертатися з цього приводу, – “Найщиріші люде, які я там подидав, є адвокат капітульний Сілард Смолийович і каноник Капрадов, особливо на першого можемо усі свої надії покладати” [25, арк. 6]. Для аналізу культурних взаємин між Закарпаттям і Галичиною, інформація про те, як проводилась організація концертів є дуже важливою, тому подаємо цитату всього списку, що Г.Стрипський надіслав Гнатюку в згаданому листі: “Хоть в Унгварі, Мукачові не ставлять такі перепони тут однаково требуют:

1) най напише подане (розуміється на мадярській, іншої мови не приймуть), де має бути зазначено хто дає концерт, хто є урядуючим цілого підприємства, кілька осіб, відки, що за люде;

2) доход і приход концерту;

3) на які добродійні то цілі звертається потім чистий доход;

4) ціла сума доходу мусить бути передана магістрату” [25, арк. 7].

Дана цитата свідчить про глибоку бюрократизацію культурного і суспільного життя русинів Закарпаття. У даному листі Гіядор Стрипський також описує розбещеність інтелігенції Закарпаття, всієї тієї публіки, яка б могла прийти на дані концерти. Зокрема, він пише: “Запрошення і плякати нові треба друкувати бо публіка також розпещена з огляду такої формалістики, як поляки, або звичайні мадяре, котрі й не прийшли би на концерт, побачивши олівцем позаписовані плакати, на котрих стоїть ціна 1 коруна. Найменше 1 злотий мусить бути виступ” [25, арк. 7].

Необхідно відзначити, що з початком 1919 року відносини між В.Гнатюком і Г.Стрипським руйнуються. Головною причиною став відхід Г.Стрипського від українофільства на підтримку „областного угро-руського язика”. В.Гнатюк боляче сприйняв нові погляди свого друга. До прикладу, у листі до І.Панькевича від 13 липня 1924 року В.Гнатюк писав, що знайшов у бібліотеці брошуру Г.Стрипського, яка за словами Гнатюка, „...заперечує всі його попередні писання. Він закривається, що ніби то обороняє „місцеву” мову, яка не є ні великоруська, ні українсько-польська, але малоруська. Та це сипане піску в очи. Чи не тому він і не прислав мені своєї брошури, що соромився мене” [18, арк. 50].

В контексті цього дослідження слід також згадати листування між М.Врабелем, редактором газети “Неділя”, і В.Гнатюком, хоча воно і не було таким інтенсивним як попередні. В рукописному відділі ЛНБ ім. В.Стефаніка зберігаються лише два листи М.Врабеля до

В.Гнатюка, але в них же згадується, що їх листування було більш довготривалим. Обидва листи побудовані навколо питань, пов'язаних із виданням “Неділі” та книгообміну. Перший писаний 26 січня 1901 року. В ньому М.Врабель просить В.Гнатюка надсилати “руські оповідання” для публікації в “Неділі”, а також організувати передплату на періодичні видання Львова. Він, зокрема, пише: “...не могли бы Вы въ замень “Неділі” высылати “Науковий Вісник” товариства им. Шевченка, что бы мы больше дознатися могли изъ Вашего действованія литературного” [1, арк. 1].

У наступному листі, написаному 9 вересня 1903 року, обговорюється питання організації концертів на Закарпатті за сприяння галицьких діячів. М.Врабель пише Гнатюку, що цей задум не матиме успіху в краї, тому що “...при теперішней програмі підприємств їх не буде імїти великого успіху, бо найдутся и такие, котри въ нем политическую агитацию смотрети будут” [1, арк. 3-4].

Важливим джерелом вивчення культурних взаємозв'язків між Галичиною і Закарпаттям постає листування редакцій газет та товариств з приводу пересилання книжок. Так, до прикладу, у ЦДІА у Львові зберігається ціла справа на 30 аркушів під заголовком: “Листування з замовниками в Угорщині про пересилання книжок” від Ставропігії. Листувався з Ставропігійським інститутом і Кирило Сабов, редактор тижневика “Свет”, який протягом 1867-1870 рр. видавало в Ужгороді “Общество св. Василя Великого”. Тема листів – знову ж таки пересилання книжок.

Найбільш цікавим у плані обміну періодичною і науковою літературою є для нас листування між Обществом св. Василя Великого в Ужгороді і Ставропігійським інститутом у Львові. В ЦДІА зберігається ціла справа, присвячена цій переписці. Серед даних матеріалів містяться:

- 1) протоколи засідань комітету літературного товариства св. Василя Великого в Ужгороді;
- 2) листи Петра Гебея (секретар товариства) до Ставропігії;
- 3) листи Ставропігійського інституту до товариства св. Василя Великого;
- 4) копії договору між товариством св. Василя Великого і Ставропігією про пересилання книг.

Дані матеріали показують майже всю історію взаємовідносин між товариством св. Василя Великого в Ужгороді і Ставропігійським інститутом у Львові. Перший документ – це протокол засідання Комітету літературного товариства св. Василя Великого в Ужгороді, що відбулося 29 вересня 1899 року. Присутні (а це І.Турай, Е.Рошковець, Ю.Чучка, В.Гаджега,

П.Гевей) обговорювали порядок укладення договору з Ставропігією про постачання церковної літератури зі Львова і висловились за юридичне оформлення їх співпраці: “...лице, которое имело бы заключити отъ имени общества св. Василя Великого договоръ со Ставропигійскимъ институтомъ о доставленіе церковныхъ книгъ на кредитъ, должно бы выказатися удостовереннымъ нотариально или судово...” [8, арк. 3].

На пропозицію укладення договору Ставропігія відповіла не зразу. Тому 6 лютого 1900 р. Петро Гебей – секретар товариства св. Василя Великого знову надіслав лист до Львова з проханням укладення договору. В листі йшлося: “Мы имели счастье и лично говорить, также минувшего года и “Записникъ” заседания комитета литературного общества св. Вас. Великого послали Вашему Высокородію ... но до сихъ поръ наша смиренна просьба не вслухана. Мы терпеливо чекаеме ... для чего? Или отъ чего? боитесь Вы отъ нас?!... Мы не деяки, “жиды”, не “обманщики”, не священники..., котори и семь путемъ благое намерение такъ нашему народу якъ и Вамъ нашимъ милымъ братьямъ въ Галициі... просиме Ваше Высокородіе будьте ласкави дакого отъ Васъ прислати до Унгвару, – до насъ, най насъ тутъ попозирать, най видить своими очами, что хочеме!” [8, арк. 4-5].

В кінці лютого 1900 р. Ставропігійський інститут нарешті відгукнувся на пропозицію і надіслав в Ужгород зразок договору між товариствами. Після узгодження деяких пунктів договору між Обществом св. Василя Великого і Ставропігією було підписано наприкінці березня 1900 р. В архіві у Львові зберігається оригінал цього договору з кількома копіями. Заголовок договору звучить наступним чином – “Договоръ заключенныйъ mezi Ставропигійскимъ инититутомъ въ Львовѣ зъ Обществомъ св. Василя Великого в Ужгородѣ”. З ужгородського боку договір підписаний Емануїлом Рошковичем та Петром Гебеєм, з львівського Ісидором Шараневичем. Договір складається з 14 пунктів. Особливо цікавими для нас є пункти I і IX. У I пункті йдеться: “Ставропигійській институтъ въ Львовѣ обязується на каждое требованіе общества св. Василя Великого въ Ужгородѣ (на Угорщинѣ) продавати тому же обществу... церковныхъ или въ церкви употребляемыхъ книги” [8, арк. 19].

Зміст IX пункту звучить наступним чином: “Обязується Ставропигійській институтъ не продавати ани передавати никому иншому въ окрузе целой греко-католицкой мукачевской епархії определенныхъ в I пункте сего договора книгъ или изданийъ къ дальней розпродаже” [8, арк. 20].

Як слідує з цього пункту, Ставропігійський інститут на початку XX століття в справі пересилання церковних книг співпрацював тіль-

ки з Обществом св. Василя Великого. Саме існування такого договору було важливим фактором у розвитку культурних взаємин Закарпаття кінця XIX – початку XX століття.

В підсумку треба відзначити, що роль епістолярії як джерела вивчення взаємовідносин між закарпатською і галицькою інтелігенцією, безумовно, велика. В проаналізованих нами листах ми знаходимо багато відомостей, що стали підтвердженням існування тісних контактів по

обидва боки Карпат. Листування закарпатців з галичанами певною мірою відроджувало культуру і освіту краю. Звичайно, що культурні контакти між Закарпаттям і Галичиною не обмежувалися однією тільки кореспонденцією, а виливались і в наукову співпрацю. Але роль епістолярної спадщини у взаємозв'язках тогочасної інтелігенції важко переоцінити. Тому ця проблема і сьогодні залишається актуальною і потребує глибокого і всебічного вивчення.

1. Врабель М. Листи до Гнатюка В.М. (1901-1903) // Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаника (далі ЛНБ). – Ф. 34 (Гнат). – Спр. 119. – 5 аркушів.
2. Гнатюк В.М. Одинь из деятелей Угорской Руси: Юлій Ставровській // Відділ рукописів ЛНБ ім. В.Стефаника. – Ф. 34 (Гнат). – (о/н). Спр. 2641. – 30 аркушів.
3. Гнатюк В. Причинюк до історії зносин галицьких і угорських русинів // Літературно-науковий вісник. – 1898. – Т. 7. – Кн. 9. – С. 162-178.
4. Гнатюк В. Світлий дух на Угорській Русі // Буковина. – 1897. – № 87-88 – С. 3.
5. Дзедзелівський Й.О. Ю.Ставровський (Попрадов) як дослідник говорів та етнографії Пряшівщини. – „Издательство АН Венгрии”. – 1971. – С. 15-90.
6. Демко М. Письма О.Духновича къ Я.Головацькому. – Мукачево: книгопечатня „Реформъ”, 1927. – 64 с.
7. Дідицький Богдан. Кореспонденція // Відділ рукописів ЛНБ ім. В.Стефаника. – Ф. 318 (Н.Д.). – Спр. 72. – 125 аркушів.
8. Договір та листування з ужгородським східно-католицьким літературним товариством св. Василя про розповсюдження книжок в Угорщині (1899-1900) // ЦДА у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 1115. – 31 аркуш.
9. Духнович Олександр. Листи до Головацького Я.Ф. (1853-1861) // Відділ рукописів ЛНБ ім. В.Стефаника. – Ф. 148 (Гол.). – Спр. 7. – 68 аркушів.
10. Кинах Глеб. Матеріали до історії зносин Подкарпатської Русі з Галичиною в XIX віці // Науковий збірник „Просвіти”. – Рочн. II. – 1923 р. – С. 115-121.
11. Кралицький А. Листи до Головацького Я.Ф. (1860, 1866) // Відділ рукописів ЛНБ ім. В.Стефаника. – Ф. 205 (Гол.). – Спр. 10. – 3 аркуші.
12. Лист В. Дашкова до А.Кралицького // ДАЗО. – Ф. 64. – Оп. 3. – Спр. 99. – 1 аркуш.
13. Листування з замовниками в Угорщині про пересилання книжок // ЦДА у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 1164. – 20 аркушів.
14. Листування з редактором газети „Свет” Сабовим К. в м. Ужгороді про замовлення і комісійний продаж книжок // ЦДА у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 1113. – 9 аркушів.
15. Мазурок О.С. Сторінки плідної співпраці (Листування Якова Головацького з Анатолієм Кралицьким) // Carpatica-Carpatika: Етнічні та історичні традиції населення Українських Карпат кінця XVIII-XX століть. – Вип. 6. – Ужгород, 1999. – С. 195-203.
16. Мишанич О. Роль В.Гнатюка в літературному процесі Закарпаття кн. XIX – першої чверті XX ст. // Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету. Міжнародна наукова конференція (Пряшів, Свидник – 2-5 червня 1991 року). Матеріали. – Київ – Львів – Пряшів – Мюнхен – Париж – Нью-Йорк – Торонто – Сідней, 1992. – С. 29-39.
17. Мушинка М. „Світлий дух Угорсько Русії” (До 120-ліття з дня народження Г.Стрипського) // Закарпатський край. – 1995. – № 1-4. – С. 46-50.
18. Панькевич І. Листи до Гнатюка В.М. (1910-1926) // Відділ рукописів ЛНБ ім. В.Стефаника. – Ф. 34 (Гнат.). – Спр. 432. – 80 аркушів.
19. Переписка писателя из г. Львова Дядицкого Богдана с монахом ордена Василиан Кралицким Анатолием (1860-1868) // ДАЗО. – Ф. 64. – Оп. 2. – Спр. 1446. – 16 аркушів.
20. Письма писателя Я.Головацького и Сушкевича из г. Львова настоятелю Мукачевского монастыря А.Кралицькому (1858-1867) // ДАЗО. – Ф. 64. – Оп. 3. – Спр. 320. – 14 аркушів.
21. Раковський Іван. Листи до Головацького Я.Ф. (1854-1861, 1874) // Відділ рукописів ЛНБ ім. В.Стефаника. – Ф. 304 (Гол.). – Спр. 15. – 49 аркушів.
22. Рудловчак О. З епістолярної спадщини О.Духновича // Дукля. – 1983. – № 2. – С. 49-63.
23. Рудловчак О. З невідомих рукописів Духновича (про 8 невідомих листів Духновича до Я.Головацького та частина одного з цих листів) // Дукля. – 1958. – № 2. – С. 191-192.
24. Созанський І. Олександр Духнович. – Львов, 1908. – 24 с.
25. Стрипський Гадор. Листи до Гнатюка В.М. (1897-1918) // Відділ рукописів ЛНБ ім.

- В. Стефаніка. – Ф. 34 (Гнат.). – Спр. 539. – 37 аркушів.
26. Студинський К. Александер Духнович і Галичина // Науковий збірник „Просвіта”. – Рочник 3. – 1924. – С. 28-103.
27. Студинський К. Кореспонденція Я. Головацького в літах 1850-1862 // Збірник філологічної секції НТШ. – Т. 8-9. – Львів, 1905. – 592 с.
28. Фенич В. З історії листування О. Духновича з Я. Головацьким // О. В. Духнович і слов'янський світ. Тези наукової конференції 23-24 квітня 1993 року. – Ужгород, 1993. – С. 157-158.

РЕЗЮМЕ

ЭПИСТОЛЯРНОЕ НАСЛЕДИЕ КАК ИСТОЧНИК ИЗУЧЕНИЯ КУЛЬТУРНЫХ КОНТАКТОВ ЗАКАРПАТЬЯ И ГАЛИЧИНЫ (1848-1918)

Свитлик Н. М. (Ужгород)

В этой статье автор акцентирует внимание на переписке между деятелями Галичины и Закарпатья, как источнике культурных контактов. Анализируются письма, характеризуется их содержание, сопоставляются проблемы, которые в них затрагиваются. Кроме того, исследуется эпистолярное наследие А. Духновича, Я. Головацкого, В. Гнатюка, Г. Стрипского, Ю. Ставровского и других. Автор ставит своей задачей продемонстрировать влияние личной переписки на культурное сотрудничество по обе стороны Карпат середины XIX – начала XX века. Также в статье кратко изложено содержание переписки между культурными учреждениями западноукраинских земель, посвященной проблемам книгообмена между Закарпатьем и Галичиной.

Ключевые слова: эпистолярное наследие, источник, переписка, культурное сотрудничество.

SUMMARY

EPISTOLARY HERITAGE AS THE SOURCE OF STUDY OF THE CULTURAL LINKS BETWEEN TRANSCARPATHTIA AND GALICIA (1848-1918)

N. Svitlyk (Uzhhorod)

In this article the author gives the analysis of the epistolary heritage of Transcarpathian and Galician figures of the middle of the XIX – the beginning of the XX century. The main accent is made on role of such correspondence in the process of cultural rapprochement of Transcarpathia and Galicia. The article contains the information on the contents of the letters, main topics and problems, which were raised in the process of correspondence. The characteristics of the correspondence among the main cultural and educational establishments of the end of the XIX century and their role for the scientific interaction on the both sides of the Carpathian Mountains are suggested.

Key words: Epistolary heritage, source, cultural links, correspondence.

УДК 930.2 (477) “18/19”

СТАНОВЛЕННЯ НОВІСТИКИ ЯК ГАЛУЗІ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст.: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Ісак Ю. І. (Ужгород)

Вивчення не лише широкомасштабних проблем, а й локальних, пов'язаних з дослідженням спадщини окремих вчених-істориків, історичних шкіл, їх становлення та розвитку, є одним з важливих завдань вітчизняної історичної науки. Першочергове значення в цьому контексті нині належить, зокрема, вивченню історії історичної науки на зламі XIX – XX ст. В цей час формувався тип науки XX ст., – тип сучасної науки [113, с. 225].

Особливої уваги в цьому плані потребує питання про розвиток історичної думки в Україні в другій половині XIX – на початку XX ст., – це був час важливих методологічних пошуків в

історичній науці.

Однак, така важлива наукова проблема, як історія організації і розвитку студій в галузі історії зарубіжних країн нового часу в Україні в другій половині XIX – на початку XX ст., ще не виступала, по суті, в якості предмету цілісного дослідження в історичній науці незалежної України.

Логічним кроком, звідси, є звернення до історіографії означеної наукової проблеми.

Територіально дана проблематика охоплює історичні школи Харківського, Київського і Одеського (Новоросійського) університетів, а також Ніжинський історико-філологічний ін-